

وارث شاہ دی داستان دبیر پنجاب لا انساٹیکلو پیڈیا
21- چائن پاؤ

وارث شاہ پنجاب دا عظیم تے افغانی شاعر اے تے اوہی لکھی
"دبیر" داستان دینارنے وڈے ادب وچ ہونہ اے۔ ایس دن علاوہ
وارث شاہ دی لکھی پیرنوں "دیوان پنجاب" تے "انساٹیکلو پیڈیا
آف پنجاب" وی آکھیا جانہ اے۔ دبیر وارث شاہ دنوں "منی ایچر
آف پنجاب" کیتے محفوظ نہیں ہونے لگے۔ وارث شاہ نے
اپنے پورے عہد تے عہد دی تاریخ دنوں اپنے ایس اگلے شاہکار وچ
ہمیتہ لئی محفوظ کترنا اے۔

"دبیر" انساٹیکلو پیڈیا آف پنجاب:

انساٹیکلو پیڈیا جیہی کتریا کتاب دنوں کیتے بنن جمیدے وچ
لکھے ملک باخا من تہذیب و تمدن بارے ہر طرح دی جانکاری دنوں
ابجدی ترتیب نال کتریا کترے محفوظ کیتا گیا ہونے۔ وارث شاہ نے
پنجاب دی تہذیب و تمدن تے کترے دنوں ہر حوالے نال
"دبیر" وچ بیان کترے ہمیتہ لئی محفوظ کترنا اے۔ حسین شاہ دبیر
وارث شاہ بارے آکھدے نیں:

"رب نہ کترے جے کترے پنجاب اپنی ہر شکل گوار لوے
پر 'دبیر' وچ رہوے تے دبیر دی گوء بنہ کے پنجاب
دی ہر شکل اوں روپ وچ اُساری جاسکدی اے
جیہڑا روپ پنجاب دا اصل روپ اے"

بے شک 'دبیر' اک جیہی پوتر تخلیق اے پئی ایہہ جہوں تیکر
زندہ رہوے گی اوں ناپنوں سالوں لئی تے ولین پنجاب اپنی
لمبری آن پان تے شکل نال ہسدا کھیڈ دا، جمیدنا جاگد تے
صوجاں ماں دار رہوے گا۔

در پیر " وارث شاہ دی تخلیق نوں اج ۱۷ / ۱۸ ماہ ۲۰۰۵ء و ج ۲۵۵
 سال مکمل ہو گئے ہیں پیر اپیدی شہرت تے مشہوری فرج کوئی
 فرق نہیں پیا۔ اپیدیاں کئی وجوہات ہیں جہناں وجوہوں کچھ
 ذرا درج ذیل اے:

در پیر " وارث شاہ دی باقی حقیان و ج اچھتیا:

وارث شاہ پیر دا قصہ لکھن والا پہلا شاعر نہیں بہن
 تیکر کئی شاعر اپہ قصہ نظم کر چکے ہیں پر وارث شاہ اپنے عنقر
 انداز ہیاں پاروں اج وی ایسے نالوں نمایاں اے وارث شاہ
 توں پیلے پیر دا قصہ لکھن والے کچھ ایہ شاعر اں دے ناں
 دمودر داس دمودر ہری، احمد گجر، پراغ اعدوان تے حافظ
 شاہ جہاں متبل ہیں پیر وارث شاہ دا ای قصہ کیوں
 مشہور ہو یا؟ وارث شاہ در پیر " و ج آئہ اے:

یاراں سال نوں آن سوال کیتا، عشق پیر دا لڑاں بنا پتے جی
 ایں پیر کی جھوٹ دا بیہ قصہ، جیہ سوہنی نال سنایے جی
 نال عجب بہار دے شعر کرے، رانجھے پیر دا میل ملا پتے جی
 یاراں نال مجالس و ج بہے، منرا پیر دے عشق دا پاپتے جی

وارث شاہ نے یاراں دو سوال دی فرمائش تے پیر دا قصہ لکھیا۔ بلاشبہ
 وارث شاہ فن شاعری و ج غیر معمولی شہرت رکھدا ہوں گے گا تہ ای
 اوہدے دو سوال تے اوہنوں قصہ لکھن دی فرمائش کیتی۔ وارث شاہ
 ایہہ قصہ لکھ کے نہ صرف قصہ پیر نوں انملاک شایکار بنا دتا بلکہ
 آپ دی اپیدی بدولت ریندی دینا تیکر امر بتو گیا۔ وارث شاہ
 تے لکھواری سوچ کے ایں اوکھے ک نوں ہتھ پایا ہوں گے لکھوں جے اوہدے
 کچھ پیر دا قصہ لکھن والے چار وڑے شاعر موجود سن۔ اوہنے
 فریاد نالوں کی پیراں تے نہ صرف نولیں گلاب دے پھل وڑا
 سچرا قصہ تخلیق کیتا، پھل دا عطر نچوڑ کے اوہنوں آن والیاں
 سمیاں کی محفوظ وی کر چھدیا:

Relate your headings with the statement of the question.

قصہ پیر داؤد
نعت رسول
وگلی پاروں دو دروگرے فلاقہ نرو
حمد باری تعالی دی وگلی ویکھو

اول حمد خدادا ورد کجئے، عشق ایتا شو جگ دا مول میال
پہلوں آپ ہی رب نے عشق ایتا، مستوق ہے نبی رسول میال
نعت رسول مقبول وچ حدیث قدسی دا حوالہ ویکھو
مڑوئی نعت رسول مقبول توامی، جیں دے حق نزول لو ارب ایتا
خاکی آکھ نے مرتبہ وڈا دتا، سبھ خلق دے عیب تھیں پاں
بابا تریپہ تی لکھی منقبت دا ادھا مصرعہ ”دکھ درد پنجاب داؤد ور ہے جی“
اوہناں دیاں اسلامی تے پنجابی ادبی خدمتاں دے نال نال دیں پنجاب
نال محبت یعنی اوہناں دی وطن پرستی اُتے وی چائن کھلاردا اے:
ع شکر گنج نے آن مقام ایتا، دکھ درد پنجاب داؤد ور ہے جی
پنجاب دی تہذیب و ثقافت دی نمائندگی:

واردت شاہ نے ”پیر“ دا قصہ شروع کرن لگیاں بھہ نول پہلے پنجاب
دی تہذیب و ثقافت تے رسول دی تعریف بڑی خوب لہو دتی نال مز
اک بند وچ بیان کیتی 21۔ ایں کلمے بند قول واردت شاہ دی دیں
پنجاب نال محبت دا وی بند لکدا 21۔ اوہناں صرف چار مصرعیاں
وچ رانجھے تے رانجھاں دے لوکاں راہیں پنجاب دے گھر و جواناں
دارہین سہن، ہٹاٹھ پاتھ تے ہٹاٹھ و شوکت ہٹاٹھ کرن دے نال
نال لوکاں دی خدمت دا وی جرواں ڈکڑ کھرتا اے۔ جیہاں لہ آدائی دی
حدیث دیں پنجاب دی تعریف کیتی اے تے تحت ہزارے نول بہشت
دا ٹکڑا آکھ گئے ہن:

اب تخت ہزار یوں گل بختے، جتھے رانجھیاں رنگ مچایا اے
چھیل گھر وعت اور بیلڑے نہیں، نڈر اُکھتیں اُک سوایا اے
والے، کد کئے، مندرے، کجھ لنگی، نوال ٹھاٹھ تے ٹھاٹھ چڑھایا اے
کئی صفت ہزارے دی آکھ سعال، گدیا بہشت زمین تے آیا اے
بنیاب وچ دن چڑھن تے گال گال دیاں صبح سو پیر دیاں صغر وفتیاں دی
منظر نگاری وار شاہ نے جس مہارت نال کیتی اے اوہی دوجی
مثال کدرے بنیابی ادب وچ نہیں ملدی:

چٹری جو ہلدی نال جان لڑے پاندھی، پتیاں دُرورے وچ
عدھانیاں نی

ہوتی صبح صفاق جدول آن روشن، تہوں رالیاں آن چھرا نیال نی

عورتاں دے حقوق دی نمائندگی:

عادت شاہ دی "پیر" وچ پیر دے کرداروں جے بنیاب دیاں عتیاراں
تے سو انیاں دا استعمار سمجھیاں پوریاں اوس سکھے دیاں عورتاں دے
حقال دی گل بات تے آواز اُٹھیا چارے نال غلط نہیں پلووے گا۔ پیر دی
زیر دستی دی شادی تے احتجاج توں پتہ لگدا اے پئی خانہ انی سٹیٹس تے
چالنیہ اداں، وراثتاں دی سبانبہ سنبھال پادوں گھڑیاں دی عمر فی دے
خلاف اوہنیاں توں ویاہ پرتا چانداسی۔ حالانکہ نکاح لئی گھڑی تے
صنڈے دی رقتاں وادرس اسلام وچ وی موجود اے۔ پیر واکر دار اصل وچ
اوسے نظام دے خلاف پیر دی آواز اے۔ پتہ ای پیر دے کردار توں جے
آزادی توں تے حقوق توں لئی آواز کہہ لیا چارے نال غلط نہیں
پلووے گا۔ پیر اپنے حقال لئی کیویں لڑی اے؟ اوہی بے باکی تے ثابت
قدھی ایہناں مہعیاں راہیں ملاحظہ کرو:

نئے وے رانجھیاں وادھ میں لاکھلی، سادے وس تھیں گل بے وس ہوتی
قافی واپیاں ظالمال بنھ توری، ہینڈی تینڈی ڈی دوستی بس ہوتی
گھر کھڑیاں دے نہیں وسنا میں، ساڈی انہاں دے نال خرفتن ہوتی
جال جیواں لئی جلال لئی رب میدے، حال سال نال دوستی بس
ہوتی

وارث شاہ نہ مٹاں رنجیز دے تول، بھائی باب دے باب دا
باب آفے

”پیر“ دے کردار معاشرے دے جیون دے جاگدے کردار:

پیر واقعہ بھائی پیر رانجھاری عشقہ کہانی اے پیر ایہدے لوہے وچ
وارث شاہ دے دیں پنجاہ دے جیون دے جاگدے تے ساہ لیندے پانڈال
دی پھر ویں نمائندگی کیتی اے۔ قعدہ پیر داہر کردار اوس سٹھے دے پنجاہ
وچ جیوندا جاگدہ موجود اے۔ اج وی موجود اے۔ پیر، رانجھا، کیدو، ستی،
مولوی، لڈن، ملاح، قافی، پٹن، ناٹن، چوچک، ملکی، سیدہ اکھڑا
رانیاں تے میرقال اوس کرداریں جیہڑے پیر سٹھے دے پنجاہ وچ موجود
تے آئندہ وی ناں بدل بدل کے موجود رہن گے۔ وارث شاہ دی پیر
سائلوں اٹھا رہوین صدی دے پنجاہ دے لوکاں دی اصل نمائندگی
کردی دے اے۔ کجھ ونگیاں ونگھو:

قافی:

صفاشرے والاہم فردتے کردار ”قافی“ صنف دے مٹاں انجیا دیندہ اسی تے
ملاح وی پیر حاندا اسی۔ وارث شاہ عہدہ واقافی کس کردار تے شخصیت دا
سائل سی؟ ونگلی ونگھو:

حضرت قافی تے پنج سدا سارے بھائیوں زمین تول کجھ پوایا اے
وڈھی دے کے تیں دے بنے وارث بنجر زمین رنجیزے تول آیا اے

کھاوں وڈھیال بنت ایمان دچین ایہو مار پے قافیاں ساریاں
تول

کیدو:
بیمار زمین رکھن والے نفساتی پیر معاشرے وچ موجود رہن دے تیں،
وارث شاہ تے ”کیدو“ دے کردار راہیں اوہناں دی بٹھری خرابی ورت
نمائندگی کیتی اے۔ ونگلی ونگھو:
وارث شاہ میاں وکھو تنگ تنگی، شیطان دی گلا جگا ونڈی پے

ستی:
عورتاں دے فکر فریب تے عیازی تول اکھڑا لئی ستی دا ایسا کمال
تے ازوال کردار تخلیق کیتا اے جیہدے تول شیطان تے اوہ دے
چیلے وی پناہ منگدے تیں:

شیطان شطو نگرے ہنہ جوڑن، ہنہ گوردے اسین جوئییاں نی

عذیبی حالات:

واردت شاہ نے "ملال" دے کر دالتے را نچھتے ملال دے آپنہ مکالمیل
راپن اٹھارویں صدی دے پنجاب دے لوکال، موپو یاں، عذر سیاں،
مسیاں، نصاباں تے پڑھیاں دی عذیبی حالت ٹول بڑے خوبصورت
انداز نال نہ مرت سار سا مے لیا نڈا ۱۲ سلول ہمیشہ کی ایہہ سبھ کجھ
محفوظ کر کے تاریخ واحد وی بنادتا ہے:

ع واردت شاہ میاں پنڈت جھکریاں دی، بھوں فلان میست دا آیا تے
ع باس حلویاں دی خبر مڑ دیاں دی نال دعائیں دے جیوندے وار دے ہو
ع اک بھلے عین دا عین واچن ملال چند لہدے نال ٹر لیاں دے
سیاسی حالات:

اٹھارویں صدی دا زمانہ پنجاب وچ کئی تپاہیاں لے لے آیا۔ ۱۷۵۶ء اول
اورنگزیب عالمگیر دی وفات فکروں مفیدہ سلطنت زوال پذیر ہو نا شروع
ہو گئی تے دربار سمر مار وچ وی روے گوے شروع ہو گئے۔ نادر شاہ درانی تے
احمد شاہ ابدالی نے ملکی نظام درہم بہرہم کر کے رکھ دتا۔ پنجاب دا علاقہ احمد
شاہ ابدالی دیاں حملیاں، شکمال دیاں سازشاں تے مسلماناں دیاں
آپنی خانہ جنگیاں پاروں میدان جنگ بن گیا۔ معاشرتی، اقتصادی
سیاسی تے اخلاقی زوال پذیر ہو گئیاں۔ واردت شاہ نے اپنہ ساری
صورت نال ٹول اپنی ہمت دی وچ بہتری عینر جا بنداری نال پیاں کیتا ہے۔
اوپنہ سکھال دی فوج ٹک "کٹک پنجاب"، احمد شاہ ابدالی دیاں فرجال
ٹک "کٹک قندھار" تے نادر شاہ دی فوج ٹک "قزلباش جلاذ"
کہہ کے سیاسی حالات دا خوب نقشہ کھچیا ہے۔ مصرعے ملاحظہ کرو:
ع نہر نہ نیال دی دھار وچ پھب رہیا، چڑھیا بند تے کٹک پنجاب دا جی
ع پھرے چھندی چاؤ دے نال جٹی، چڑھیا غضب دا کٹک قندھار دہوں
ع قزلباش جلاذ اسوار خونی، نکل دوڑیا ارد بازار وچوں
واردت شاہ تے جدوں ہوش سنہا لیا اوس ویلے پنجاب دے حالات بڑے
پڑا شوب سی۔ اوپنہ پنجاب دی افراتفری، کٹ مار، کھوہ کھج، معاشرتی

خرابیاں، سیاسی زوال، لوٹاں دے فکر و فریب تے ریگاری نول اک حساس
تے پاشھور قنکاری دی اکہ نال دیکھیا تے بیان وی کیتا۔ مثال ل و لکھو:

ع انشرف خراب کمین تازہ، زمیندار نول وڈی بہار ہوئی
ع چور جود عمری پارنی پاکداسن، بھوت صفہ ملی اک تھول چار ہوئی

ع سارے فنک خراب پنجاب وچوں، سالوں وڈا افسوس قصور دا اے

اخلاقی قدرال دازوال:

سیاسی تے معاشرتی حالات دی ابتری دے نال نال اٹھارویں صدی دا
پنجاب اخلاقی حوالے نال وی زوال پذیر ہو چکيا سی۔ وارث شاہ تے
صفاشرے وچ اخلاقی زوال نول محسوس کرفیاں ہدیاں اوہناں زوال
بڈ پیر قدال نول فیر نول زندہ کرن دا اہر کیتا۔ وارث شاہ اخلاقیات
دا مبلغ اے۔ اوہی پیر وچ تھاول تھائیں اعلیٰ اخلاقی کمال تے تعلیمات
دا فکر ملدا اے۔ شاہ دیاں اخلاقی کلام معاشرے تے سماج دی اصلاح
کے وعظ تے تبلیغ دا درجہ لہاں نیں۔ کجھ مصرعے ملاحظہ کرو۔

ع وارث شاہ وہ سدای جیونے نیں، چہناں کیتیاں نیک کماٹیاں نیں
ع وارث شاہ نہ سنگ نول رنگ اوے، لکھ سو پے دے وچ سمور پیتے
ع صلح کیتیاں فتح جے پتھ اوے، مگر جنگ تے مفل نہ کیتے نی
ع جاتی مرن تے پوندیاں بھج بانہاں، بناں بھانٹیاں پر پے
پیر وارث شاہ وچ آفاقیت:
پروار ناہیں

وارث شاہ تے اپنی حکمت و دانش تے سوچہ سیانف نال پیر دے
حقیقہ قلبی قلم وچ کئی کلام اجہسیاں کیتیاں نیں جو اج وی ڈھائی سد
سال گزرل دے باوجود ہنجریاں تے نونیاں شرویاں نیں۔ اصل وچ اوہناں
دیاں اہمہ کلام آفاقیت تے عالمگیر سپانٹیاں وارث وچ کیتیاں
نیں تے پیر عہد، دور تھال تے تیل کیتیاں جانہ یاں رہیں گیتیاں۔ کجھ
مثال ل و لکھو:

ع کئی بھل گئے شاخ عمر دی تے ایتھے آبلنا لے نہ پایا ای
 ع کئی عمر تے وقت پھیر نہیں مڑدے، گئے کرم تے بھاگ نہ آوندے نی
 ع وارث شاہ جاں عاقبت خاک ہونا، ایتھے اپنی شان ودھائیے کیوں
 ع وارث شاہ نکوئی تے بندگی کرو و مت نہیں جہان تے آوندو
 ع وارث شاہ نہ عادتال جانڈیاں میں، بھانڈیل گئے کپتے پوریوں
 پوریوں نی

زبان و بیان:

وارث شاہ دی پیرنوں مکھ رکھ کے زبان و بیان دے حوالے نال اوہنتوں
 پنجابی ادب دا بادشاہ آکھیا جاسکدا اے۔ وارث شاہ دی پیر دے ایسے
 ای انداز بیان، اسلوب تے زبان نے اوہنتوں اج ڈھائی سو سال نزل
 دے پاو جو دوی۔ صرف زندہ رکھیا ہویا اے بلکہ ہن تیکر لکھیاں جان والیاں
 "پیراں" وچ ممتاز اعلیٰ مقام دی دتا ہویا اے۔ وارث شاہ دے علم و
 فضل تے فنکاری پاروں شاہکار تخلیق ہویا اے اوہ نہ مرث
 ہمیشہ جیونہ جاگد اتے زندہ رہیوں تا سکون وارث شاہ نوں دی
 زندہ جاوید رکھے گا۔

10/16

مکدی گل:

مکدی گل ایہہ پتی وارث شاہ اوہ عظیم تے پیر من بھاونہ فنکارا اے
 جیہڑا کہہ کے "پیراں" دے کئی سو ورہ پیر جہان مکھ واریوں اتے
 تخلیق کردیے اے کہ ڈھائی سو ورہ پیر جہان مکھ واریوں اتے
 تے اوہ پیراں دے جیہڑے مکھ واریوں اتے پیر من بھاونہ فنکارا اے
 پورے پنجاب دا مکھ واریوں پیراں اے جیہڑے وچ پیر من بھاونہ
 پارے پیر طرح دی انفا میں ملدی اے۔ پندرہ بعد وچ لکھ جان والے قصے وی پیر
 دی مشہوری تے چکا چونڈ لکھت نہیں کر سکے۔ وارث دی وڈ پائی اے پتی
 اپنیاں نوں اوڈ غیر زبان واریوں دی اوہنتوں خراج تحسین پیش کیتا اے۔
 اردو دے مشہور شاعر سید انشاء اللہ خاں دا وارث شاہ تے اوہی پیر
 نوں علاوہ پنجاب تے پنجابیاں ہی سانجھا خراج تحسین اے:

لہانی ایک سنائی جو پیر را نچھکی

تو اہل درد کو پنجابیوں نے ٹوٹ لیا

(سید انشاء اللہ خاں انشاء)

”پیر“ وارث شاہ دیاں فنی خوبیاں / یا ”پیر“ وارث شاہ واقفیدی
جاثرہ پیش کرو۔

وارث شاہ دی پیر پڑھیاں پتہ لگدا اے کہ اوہ اپنے عہد و مصدر، مورخ،
نباض تے نقاد ہوں توں علاوہ اپنے صحائفے دا ڈونگھا مشاہدہ کاروی سی
اوہ انداز فکر، قدرت مشاہدہ، فنی بھیرت، وسعت نظری، شعری کمال
علم و حکمت، دانائی، سوجھ بوجھ تے اپنے عہد و شعری احساس تے پوریہت
کچھ ادبھی ”پیر“ دیاں خوبیاں نیں۔ اُتے درج ساریاں خوبیاں
دیاں مثالوں ”پیر“ دے عہدیاں اُتے ہاڈوں تھاہیں کھدیاں ہونیاں نیں
جین شاہ دے مطابق چھ پورا پنجاب تباہ ہو جاوے، مہرت ”پیر“ دا
نسخہ بیج رہوے تے پورا پنجاب نوں پیر ہوں اُساریا جاسدا اے ”پیر“
ا جیہی پوتر تخلیق اے بی ایہہ جدوں تیکر زرتہ رہوے گی او دوں تائیں
ساں بولی تے دیں پنجاب اپنی پوری آن، بان تے شان نال ہندا کھنڈرا
جیونہ ا جاگدا تے صوجھاں ساں دار ہوے گا۔

پیر وارث شاہ دیاں کچھ خوبیاں درج ذیل نیں:
حمد باری تعالیٰ:

وارث شاہ نے پیر واقعہ سنندی دی شکل وچ لکھیا پر قائم بندال
والی اختیار کیتی۔ وارث شاہ نے بندال والی قائم تے پیر دی بکروی لڈیں
نیں بنائی سگدن اپنے دل پہلاں دے شاعر صقبل کولوں اُدھار لئی اے۔
وارث شاہ نے سنندی دی ہیئت تے آغاز مطابق مروجہ طریقے
دے تحت قلمے ”خاز حمد، نعت تے عنقیبت لکھن کیتا اے۔ حمد باری
تعالیٰ دائرہ و لکھو۔“

اول حمد خداداد اور دیکھو عتق کیتا سو جگ در رسول صیال
پہلے آپ ہی رب نے عین کیتا، محشوق پہ نبی رسول صیال
نعت رسول مقبول:

نعت رسول مقبول وچ حدیث قدسی دے حوالے لیا تے گتے نیں۔ مقررہ
دیکھو۔

ڈوٹی نعت رسول عقیدت والی، جنیں دے حق نزول لولاک کیتا
خاکی آکھ کے مرتبہ وڈا دتا، بےہ خلق دے عیب ہتھیں پاک کیتا
منقبت محابہ کرم:

نبی پاک دی شان بیان کرن مگروں محابہ کرم فرام فری شان ڈھیر
عقیدت تے محبت نال بیان لیتی اے:

چارے یار رسول دے چار گدیر، بھے اک ہتھیں اک چڑھند ڈے نیں
الوبکر تے عمرؓ، عثمانؓ، علیؓ، ابو اپنے گنیں سو پیند ڈے نیں

بابا فرید لئی لکھی منقبت دا آفری مصرع ”رکھ درد پنجاب دا دور پے جی“
اونیاں دیاں اسلامی تے بچیاں اوی خدمت نال دے نال نال دیں پنجاب
نال محبت لینی اونیاں دی وطن پرستی اُتے وی چائن کھلا دیا اے:
شکر بخ نے آل مفا کیتا، رکھ درد پنجاب دا دور پے جی
پنجاب دی تہذیب و ثقافت دی غائتگی:

وارث شاہ نے ”پیر“ واقعہ شروع کرن لگیاں بےہ نال پہلے پنجاب
دی تہذیب و ثقافت تے رسول دی تعریف کیتی اے جتھوں وارث
شاہ دی وطن پرستی دا پتہ لگدا اے۔ اونیاں نے صرف چار عمر عیاں
وج عنت ہزارہ، رانجھا قوم، گجر و جواناں دارہین سپن، ٹھاٹھ پاٹھ تے
شان ہاں سب کچھ بیان کر دتا اے۔ مبالغہ آلائی ایہہ پئی عنت ہزارے
نل بہشت دا ٹکڑا تک آکھ گئے نیں:

اک عنت ہزاراں گل کھتے، جھتے رانجھیاں رنگ مچایا اے
چھیل گجر و عنت رانجھیاں نے نیں، شد راک ہتھیں اک سوایا اے
والے، کولکے، ہند دے، بےہ رنگی، نوال ٹھاٹھ تے ٹھاٹھ چڑھایا اے
کہی عنت ہزارے وی آکھ سقال، گویا بہشت زمین تے آیا اے
وجہ تعینت قصہ پیر:

عثنی دے سروج لوازمات پورے کرن مگروں پیر واقعہ لکھن دی
وجہ اونیاں شرال راہیں بیان کر دے نیں:

یاراں اسال نول آل سوال کیتا، عشق پیر نوال بنا پئے جی
ایں پیر پوری جھوک (بےہ قصہ، جیہ سوہنی نال سنا پئے جی

حکم من کے سببناں پیاریاں دا ہقعہ عجب بہار دا جوڑیا اے
 فیرہ جوڑے خوب درست کتیا، نوال پھل ملاب دا توڑیا اے
 بہت جیتو دے وچ تدریر تری، فریاد پہاڑ نل پھوڑیا اے
 سہا دین کے زیب بنارتا، جیہا عطر ملاب نچوڑیا اے

قادر الکلامی:

وارث شاہ دا انداز بیان اندکھاتے نرال اے اوہنوں کھ طرح دی گل پامانی
 تے سہولت نال تر جان دا علقہ قدرت و دل و دلچت سی ادہناں تے
 لفظاں نل اپنی مرفی نال توڑ مر وڑے بڑی سہولت نال ورتیا اے۔ تدریں
 لفظاں، قافیے، تریباں، اصطلاحواں تے روزمرہ ورتے قلعہ نل جہت
 تے نوال پون دتا اے:

افاں لبس کر گلاب لے ناہیں، کالی دتیاں وڈا پاپ اوے
 بنی ذبہ دی پتی بہت بڑی، دھیال ماریاں وڈا شراب اوے
 لے جا میں بھیابنی نول، لوتی غیب دا معلول کہ تاب اوے

وارث شاہ "نہ مڑاں رنجھڑے نول، بھاویں باب دے باب دا بلب اوے
 کردار نگاری:

وارث شاہ نے کردار تخلیق کرن وچ خاصی محنت کیتی اے۔ کرداراں دیاں
 خفہ عیاں مثلاً خامیاں تے فرہیاں نل لفظاں تے شعراں راہیں اٹھاؤن
 دی کوٹیش کیتی اے۔ وارث شاہ دے قلعہ زاو لن کید و سبھ نالوں جاندار
 مڑو اے جیہڑا پوری کہانی آتے چھاپا پو پیا اے۔ ایہے طرح مولوی، علاج،
 قافی، پتی، ہاکناتھ تے ووجے کرداراں دی تخلیق وارث شاہ دی فنکاری
 دا موئہ پوردا بند ت اے۔ وارث شاہ دی کرداراں دے حوالے نال
 مرف ایک ایک مصرے دی مثال ویکھو جیہدے نال کردار دی پوزی
 شخصیت سامنے آجانہی اے۔

مثال دے کردار دا نمائندہ مصرع:
 وارث شاہ میاں پنڈہ جھکریاں دی، بچھوں ملال میست دا
 آیتے
 کیدو دے کردار دی نمائندگی:
 وارث شاہ میاں ویکھو ٹنگ لنگی، شیال دی کلا جٹا ونہی پے

سبتی دے کر داروں کیوں شیاں تے او پلے چیلے پناہ مندے نیں؛
شیطان شیطونگرے ہتھ جوڑن، سبتی گدرو تے اسپیں جو گلیاں فی
صالحہ نگاری:

وارث شاہ دی پیر ڈرامائی انداز وچ لکھیا فقہ اے۔ ڈرامے تے کر داروں
رے صالحے وی جانن اریو تے ضروری نیں۔ صالحہ نگاری کرن و پیر داروں
دی عمر، مقام و مرتبہ، زبان و انداز و غیرہ داخل رکھنا از حد ضروری
ہوند اے۔ صالحہ نگاری جی جانن اریو وے ڈرامے دی افادیت ادنی
ووہ جانن اے۔ وارث شاہ پوراں دی پیر وچ ایسے طرح دی جانن اریو
صالحہ نگاری دیاں مثال ہاؤں ہاؤں حل جانن یاں نیں۔ مثلاً مولی
تے رانچھے رے صالحے، لڈن ملاح تے رانچھے وچ صالحہ نگاری، قافی تے پیر
رے صالحے، سبتی تے رانچھے رے صالحے تے لائے باغ وچ پیر تے رانچھے
دی ملاقات فگروں، پیر دیاں سبتیاں رے صالحے لاجواب نیں۔
پیر دے نکاح ویدے قافی تے پیر دے صالحے دے کجھ چونو پیں صفر عی و ملاوٹ
کرو:

قافی سدیا پیر من نکاح نل جی، نہ ٹھی ویر بیٹھی نیں بولدی اے
جواب قافی

بھیرا حق حلال قبول کر توں، وارث شاہ بن بیٹھی پیں ڈھٹھنی
دے شرع دے مارا دھیر ڈیساں، کراں عمر خطاب ڈر اینا نل پیرے
جواب پیر

کھاؤن و ڈھیال نیت ایمان و یچن، ایہو وار پے قافیاں سدیاں نل
جواب قافی

جیہڑے چھڈے راہ حلال دے توں، تگن نظر صرا دی مار تین گے
سراپا نگاری:

سراپا نگاری وچ شاعر کر داروں دی پیر توں لے کر پیراں تیکر اک
انگ دی تیر پیر کر اے۔ وارث شاہ تے پیر دی سراپا نگاری وچ ایہے سوال
دے جو پیر وکھاتے پیرے

علاقہ کرف پیر دے سراپا
ہونٹھ سرخ یا قوت حیدوں لعل چمکن، ٹھوڈی سبب ولایتی سارا وچوں
دند چنبے دی لڑی کر ہنس لڑی، دانے نکلے حسن انار وچوں

منظر نگاری:

واردت شاہ نول منظر نگاری کرن وچ کمال حاصل اے۔ اوہناں نے پنجاب
رے پنڈال تے دیہاتی کلچر نول منگہ رکھ کے دن چڑھن دی چیمبری منظر نگاری
کیتی اے شاید اوہدی وڈی مثال پورے پنجابی ادب وچوں وی نہ مل سکے۔
مردنہ ونگھو:

چٹری چوکی دی نال جاں ٹے پانہ ہی، پیاں دودھ دے وچ مدھائیاں نیں
اٹھ غسل دے واسطے جاں زونڈے سیماں رات نل چیمناں نے
فائیاں نیں

جذبات نگاری:

واردت شاہ اک ساہر نفسیات دان سی۔ اوہنوں لکال دے مزاج تے
روپا پڑھن وچ عبور حاصل سی۔ اوہناں جذبات نگاری وچ اپنی این
مہارت دا ثبوت دتا اے تے "پیر" وچ کئی تھاں تے جذبات نگاری
دے مودھیانہ مودے پیش کیتے نیں۔ ات ونگھو:

پیر آکھدی بابلا عملیاں نول، نیں عمل ہٹایا جامیاں
پور بھی کلال منظور ہویاں، رانجھے چاکھیں رسیا نہ جامیاں
تیشیاں تے استعارے:

پیر واردت شاہ وچ تیشیاں تے استعاریاں دی ڈھیر ورتوں ملدی اے۔
واردت شاہ دا کمال ایہہ اے کہ اوہناں نے تیشیاں تے استعارے اوپرے
نیں ورتے سنگوں ایہہ سارے پنجاب دی تہذیب و ثقافت تے وسوں
وچوں لے گئے نیں۔ پیر دے سراپے وچ استعمال ہونیاں تیشیاں ونگھو:

کئی پیر دی کرے تشریف شاعر متھے چمکد اتن عابنتاب دا جی
خونی چونڈیاں رات جیوں چن دوالے، سرخ رنگ جیوں رنگ
شہاب دا جی

کیاوتال تے ضرب الامثال:

کیاوتال تے ضرب الامثال کئی قوماں دے وڈ کیاں تے سپائیاں دیاں حکمت و
دانش بھریاں کلال ہونیاں۔ واردت شاہ دی "پیر" وچ حکمت و دانش
دیاں اجہیاں کئی کلال نیں جو ضرب الامثال دا روپ وٹا گئیاں نیں تے آج
وی ڈھائی سو سال گزرک مگروں لکال جی عام مقبول نیں۔ وراظ کھو:

واردت شاہ این عشق دے فرخ وچوں، کسے پلے نہ بہ ہٹری ڈ مٹری پلے
واردت شاہ چھپا تے خلق کولوں، بھاویں اپنا ای گڑ بھائی جی

تلمیحاں:

قصے و ج تھاؤں تھایش فنہ پی، پتر فنہ پی، معاشرتی تے تاریخی واقعات مل
تلمیحاں راہیں اشار کھنیا گیا ۷۷ فنہ پی حوالے دیاں کجھ تلمیحاں و لکھو جیہڑیاں
کے نہ کہے ایہہ واقعات اول ارشاد کر رہیاں نیں۔

ربا وہ پاتیں قبر ~~گھت~~، جیہڑا گھت مزعون ڈبایا تے
جیہڑا نازل ہو یا زکریے تے، اوہنوں گھت شریہ نہ جیہڑا پاتے

مقطعے

مقطعے اوہں شاعر یا مہرے لکھ آئندے نیں جیہدے و ج شاعر اپنا تعلق
استعمال کر داتا ۷۷۔ وارث شاہ دی پیر دے کل 631 بندہ نیں تے تیر پہا پیر بندہ
دا اخیر بلا صغریہ مقطع ۷۷ جیہدے و ج وارث شاہ دا تعلق تے لکھی نہ لکھی
حکمت و دانائی دی گل کینی گئی ۷۷۔ مثلاً:

وارث شاہ اوہ ~~ای جیہونہ~~ نیں، جیہناں کیتیال نیک بھائیال
وارث شاہ ہنہ پھڑے دی ~~ج پھنڈی~~، کریہے ساتھ تال پارا تار پتے
نیں

مقولہ شاعر:

مقولہ شاعر دے عنوان نال کجھ بندہ "پیر" و ج شامل نیں۔ مقولہ شاعر
دے بندہ اصل و ج کھیائی لکھ ہنڈے نیں تے ایہدے و ج شاعر اپنے
و لعل ایہی گل بات تے لکھ لکھ پیاں کر داتا ۷۷۔ مقولہ شاعر دا اک بندہ
ملاحظہ کرو:

مقولہ شاعر

حکم منے سمجھاں پیاریاں دا، قصہ عجب بہار دا جوڑیا اے
فقرہ جوڑے خوب درست کھنیا، نوال پھل ملاب دا لوڑیا اے
بہت جیتو دے و ج تدبیر کرکے، فریاد پہاڑ لکھ پھوڑیا اے

تمثیلی رنگ:

وارث شاہ نے پیر دا سارا ~~تمثیلی رنگ~~ و ج پیش کیتا ۷۷۔ ادنیہ قصے دے
آشری بندہ (631) و ج ایہں تمثیلی ~~رنگ~~ ای تشریح و تفسیح وی کردی
۷۷۔ مثلاً پیر لکھ مراد روح، رانجھے لکھ کلبوت (جگم)، بالنا تھ لکھ پیر
کامل، پنج حواس لکھ مراد پنج پیر، فانی حق دی علامت، جھیل (ولاح)
لکھ مراد اعمال، منکر نگر عیال لکھ، عزرا پیل پھیرے لکھ تے لکھ و لکھ

شیطان ملعون آکھیا اے۔ کچھ مسرعبیاں دائرہ نہ دیکھو:
پیر زُوج تے چاک کجوت جانو، بالناہ ایہہ پیر بنایا
کیدو لنگا شیطان ملعون جانو، جس نے وچ دیوان پھڑایا
زبان و بیان:

وارث شاہ دی پیر توں منگہ رکھئے زبان و بیان دے حوالے نال اوہنوں پنجابی
ادب دا بادشاہ آکھیا جاسکدا اے۔ ”پیر“ وارث شاہ دے انداز بیان،
اسلوب تے زبان تے اوہنوں اج 250 سال گزرن دے باوجود وی نہ صرف زندہ
رکھیا ایویا اے بلکہ ہن تیکر لکھیاں جان والیاں 100 نالوں وچ ”پیر“
وچ ممتاز اعلیٰ مقام دی دتا ہوا اے۔ وارث شاہ دے علم و فضل تے فنکاری
پاروں جیہڑا شاہکار ٹھیکس سوچیا اے ایہہ نہ صرف ہمیشہ جیو نہ جاگدا
زندہ رہیوے گا سکوں وارث شاہ دی زندہ وچا وید رکھے گا۔
وارث شاہ دی سلا پنا:

وارث شاہ نے اپنی لکھی ”پیر“ زبان خوبیاں دا ذکر وچ ذیل مسرعبیاں
وچ کتیا اے:

پر کہ شہری آپ کرین شاعر گھوڑا پھیریا وچ نخاس دے میں
پر وچن گھبر دسین وچ خوشی ہوئے پھل بیجیا واسطے باس دے میں
وارث شاہ توں کئی ڈوجیاں زبانال دے شاعران نے منظور و خراج
تحسین پیش کتیا اے۔ اردو دے معروف شاعر سید انشاء اللہ خاں انشاء
نے اپنی غزل دے اک شعر اپن وارث تے ایہی پیر توں ایچ وڈ پایا اے
کہ کمال کر دتا اے

Good!!

کہاں ک سنائی جو پیر را نچکی
توایل در کر پنجا بیوں نے ٹوٹ لیا

پنجابی دے پہلے نقاد تے معروف شاعر مولوی احمد پورانی نے ”پیر“ توں
ایچ وڈ پایا اے:

وارث شاہ جندہ یا لے والے والے ویاہیر بنائی
احمد یار کیمے ایس جیسی اٹکل میں نہ آئی